

Sønderborg Lufthavn 1972

ARKIVNYT udgives af foreningen
Lokalhistorisk Arkiv for
Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Ansvarshavende redaktør
Knud Erik Sørensen

Redaktion og layout
Solvejg Mathiesen Ravn

Foreningens bestyrelse

Formand
Hans H. Jørgensen

Næstformand
Poul Werge

Kasserer
Flemming Moltesen Ravn

*Medlemsansvarlige bestyrelses-
medlemmer*
Lilly Laursen
Poul Madsen

Sekretær
Conny Grenaa Philippsen

Medarbejderrepræsentanter
Conny Grenaa Philippsen
Hans Peder Jørgensen

Suppleant
Herluf Chr. Jensen

Arkivleder Sønderborg
Per Thomsen

Arkivleder Ulkebøl
Solvejg Mathiesen Ravn

Kontakt til arkiverne

Adresse
Sønderborg Kaserne,
Gerlachsgade 5, 6400 Sønderborg

Telefon i åbningstiden
5029 9079 (nyt nummer)
7443 2710

Foreningens e-mail:
lokalhistorisk6400@gmail.com

Foreningens hjemmeside
www.lokalhistorisk6400.dk

Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg
E-mail:
sonderborgarkiv@gmail.com
www.sdbglokalarkiv.dk
 @sdbg.arkiv

Lokalhistorisk Arkiv Ulkebøl
E-mail: arkiv@ulkeboelarkiv.dk
www.ulkeboelarkiv.dk
 @ulkeboelarkiv

Åbningstider

Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg
Mandag: kl. 9.00 til 12.00
Onsdag: kl. 14.00 til 17.00

Lokalhistorisk Arkiv Ulkebøl
Mandag: kl. 14.00 til 16.00
Tirsdag: kl. 10.00 til 12.00

De to arkiver er medlemmer af
*Sønderborg Kommunes Lokalhistoriske
Arkivsamvirke, SKLA*
www.skla.dk

Nyt fra arkiverne

Atter et år er gået med fuld aktivitet i Sønderborg Arkiv

Vi har startet registrering af foreningen *Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg* med snart 45 års foreningsliv. Der er foreløbigt registreret ca. en fjerdedel af de 50.000 positive billeder, og vi er netop startet på at scanne negativer ud fra en stor samling pressefotos (se side 22).

2024 bliver et rekordår – i de første 10 måneder er vi nået op på 120 afleveringer. Til sammenligning blev der modtaget 102 afleveringer i 2023. Der har været store afleveringer med plakater og private afleveringer af arkivalier og billeder.

Vi arbejder konstant på, at et besøg i arkivet skal være spændende, og vi skifter løbende vores mange ophængte billeder ud. Vi har desuden købt vitrineskabe, således at arkivets genstande igen kommer op i lyset og kan ses af de besøgende.

Vi deltog i Åbent Hus ved årets Strikkefestival, hvor arkivet havde lavet udstilling med garn og fotos fra Kamgarnsspinderiet. 9. november afholdt vi Arkivernes dag (et landsdækkende arrangement), hvor vi tog emnet "Christian den X's bro" op. De mange besøgende studerede interesseret bygningstegninger og fotos af broen. Sideløbende med dette præsenterede Ulkebøl Arkiv historien om Sønderborg Lufthavn og familien Ingolf Nielsen. Historien kan også læses i dette blad.

I løbet af 2024 er der startet fem nye medarbejdere, men vi har plads til og brug for flere medarbejdere dels til registrering af arkivalier og dels til it-support, vedligeholdelse af server, pc'er og andet it-udstyr. Et nyt tiltag er "Arkivaften", som er den første onsdag i måneden, hvor tre medarbejdere mødes omkring emnerne billedregistrering og scanning af negativer. Der er plads til flere i gruppen, ligesom der er muligheder for at arbejde med registrering hjemmefra.

I 2023 startede vi med at udgive redigerede artikler fra ArkivNyt på hjemmesiden, så alle medarbejdere kan lægge nye artikler ind.

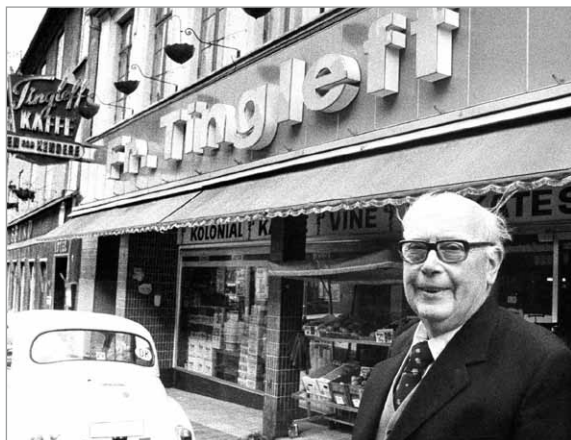
På grund af de forhøjede portotakster får flere af foreningens medlemmer ArkivNyt tilsendt digitalt, hvilket sparer arkivet for udgifter.

Til slut vil vi takke både BHJ-fonden for en flot donation blandt andet til køb af it-udstyr, og medlemmerne for deres opbakning. Uden donationer og kontingenter ville vi ikke kunne gøre disse tiltag.

Per Thomsen/Hans Jørgensen, Sønderborg Arkiv

Købmand og kaffegrosserer Fr. Tingleff, Sønderborg

Fa. Fr. Tingleff blev grundlagt i Sønderborg i 1896 af Frederik Tingleff senior. Da han overtog forretningen, var det en blandet forretning i Brogade 5. Han omlagde driften ved at starte en afdeling med kolonial-

Fr. Tingleff junior foran forretningen

varer og en afdeling med isenkram, som dog hurtigt blev inddraget i kolonialhandelen. Denne forretning udviklede sig til et betydeligt og velbesøgt foretagende.

Efter genforeningen 1920, blev forretningen udvidet til at omfatte en større engros handel med sukker og kaffe. Handlen med kaffe gik godt med risteriet i en bagbygning. Tre fjerdedele af firmaets omsætning bestod af kaffe-

handlen. Hele den østlige del af Sønderjylland blev der leveret kaffe til, og der var også en betydelig eksport af råkaffe til Tyskland. Efter datidens forhold var det et stort kafferisteri. I 1897 købte Fr. Tingleff senior ejendommen, hvorefter forretningen blev udvidet og ombygget mange gange. Facaden ændrede også udseende mange gange.

Fr. Tingleff senior blev født i Sønderborg 10. november 1871 og fik sin uddannelse i kolonialbranchen i et af de større handelshuse i Lübeck.

Som så mange andre sønderjyder blev Fr. Tingleff senior også indkaldt til tysk militærtjeneste og blev her proviantmester og magasinforvalter.

Fr. Tingleff junior blev født i Sønderborg den 13. marts 1900. Sin uddannelse i handelsfaget fik han i Amerika. Efter sin hjemkomst fra udlandet blev han ansat som fuldmægtig i faderens firma, som han hurtigt overtog ledelsen af og blev en meget afholdt og respekteret chef.

Han blev også meget afholdt af kunderne, og jeg kan tydeligt huske ham, når vi som børn ledsagede vores mor på indkøb hos Købmand Tingleff. Førstemanden Palmus var også meget vellidt. Når varerne var blevet bestilt, blev de snarest leveret per bud.

Han tog bolig i en fin villa på Kongevejen og var aktiv i sejlklubben med sin båd.

Fr. Tingleff forretningen var en af de finere kolonialvareforretninger i Sønderborg, Mange af byens finere borgerskab handlede og havde kontrabog (det vil sige månedsafregning) hos Tingleff.

Mange unge mænd og kvinder har her fået en god og solid handelsuddannelse, som senere førte til at de stiftede deres egen forretning.

Det var en butik med meget stort personale.

Kafferisteriet var et helt kapitel for sig, og blev et af de mest kendte i Sønderjylland, og blev det sidste, af de syv risterier der befandt sig i Sønderborg, der lukkede.

Billedet viser Brogade på vej ned mod Allsund. Der var mange tilbygninger i baggårdene. Kafferisteriet var i bygningen oven for de to skorstene.

Råkaffen blev importeret igennem købmændenes indkøbsforening OCEKA og Nosofsky&Fieber Hamburg.

OCEKA var en indkøbsforening, der var dannet for at give gode vilkår for den frie købmand med den personlige betjening i konkurrence med supermarkedskæderne.

Hver brænding indeholdt 60 kg råkaffe fordelt på 80% brasil-kaffe og afhængig af smag/kvalitet, colombia-, costa-rica-, indonesisk råkaffe.

Kolonialforretningen lukkede i 1980, men Tingleff kaffe blev solgt til Fa. Peter Larsen Kaffe og kan stadig købes.

Jens Dall, Sønderborg

Verner Meiers erindringer

Skovhuse Skole

Den var en virkelig betydningsfuld del af vores barndom. Når jeg tænker på min skoletid i Skovhuse, er det med glæde, jeg mindes den. Jeg startede vistnok i foråret 1944, jeg kan ikke huske datoen, men jeg kan tydeligt huske den første dag. Vi skrev ettaller med griffel på en tavle. Vi skrev i takt, når griflen skrev opad pep den på en måde, og når den skrev nedad pep den på en anden måde. Jeg startede selvfølgelig i Lille Klasse ved frøken Sandager, hun rejste fra skolen kort efter, at jeg var flyttet op i Store Klasse. Hun var, som jeg husker hende, en meget sød dame. Hun blev gift og døde desværre kort efter.

Efter tre år i Lille Klasse, kom jeg i Store Klasse, det var virkelig et avancement. Her var det lærer Paulsen, der regerede. Han var et menneske, som

Lærer Poul Poulsen, Skovhuse Skole, ca. 1954

jeg mindes med glæde.

Jeg kan ikke forklare, hvor hans stærke sider var, men når jeg tænker tilbage på min skole, er det lærer Poulsen jeg tænker på.

Der var også fru Poulsen. Hun var en dame, der vidste, hvad hun ville. Det skete naturligvis, at der var en, der ikke helt ville lystre læreren, så kom vedkommende ind i Poulsens entre, den var i forbindelse med skolestuen.

Når så fru Poulsen gik forbi og sendte os et blik, følte vi det som den hårdeste straf, selv om hun ikke sagde noget.

Skovhuse Skole var en god ramme om vores liv i hele den periode. 20. december var et af højdepunkterne, da var det juletræsfest. I hele december øvede vi dilettant. Der blev opbygget en scene i gymnastiksalen, med tæppe og det hele.

Det var gerne et stykke med prinser og prinsesser, alle børn var med. Jeg husker et år hvor vi spillede et stykke der hed "Tokronen" det var om en lille, uskyldig dreng (mig selv, hvem ellers) der angiveligt skulle have taget en tokrone i tallerkenrækken, men selvfølgelig viste det sig, at jeg var uskyldig. Det værste ved det hele var ikke at huske replikker, nej det værste

var, at jeg skulle græde, jeg glemmer det aldrig. Selvfølgelig græd jeg, når jeg skulle, men det var ikke sjovt.

Efter komedien var der juletræ med en lille gave og en godtepose til eleverne. Julemanden kom, det var Hans Nissen på Skelbækgård. Han havde den post så længe, jeg kan huske. Efter juletræ og julesange spillede Poulsen sanglege, det var en dejlig tid. Imedens børnene festede i gymnastiksalen, havde fru Poulsen dækket op til kaffe for forældrene inde i stuerne. Jeg kan huske at vi altid skulle have kaffe og suktermærker med til fru Poulsen inden festen. Et utroligt arbejde læreren og hans kone lagde i det. Var der nogen, der sagde 11-timers reglen?

Verner Meier (1937-2018) voksede op på Arnkilmaj. Han var frivillig medarbejder på Lokalhistorisk Arkiv Ulkebøl omkring 2000, hvor han har nedskrevet sine erindringer. Dette er et lille uddrag.

Skovhuse Skole, ca. 1958

Sønderborg Flyveplads/Lufthavn

Når man snakker Sønderborg Lufthavn vil man støde på navnene: Familien Ingolf Nielsen, Mads Clausen, Danfoss/Bitten og Mads Clausens Fond og Sønderborg Kommune.

Ingolf Nielsen

Ingolf Nielsen blev født i Aalborg 1. november 1925, faderen var sønderjyde. Som 14-årig var han meget interesseret i fly og kom på Aalborg Flyveplads, der var tysk lufthavn under krigen (i tv-serien "Badhotellet" var grosserer Madsen med til at bygge den).

I 1944 kom han til Luftwaffe i Rostock, men i slutningen af krigen måtte han flygte hjem til familien, som var flyttet til Sandager ved Gråsten i 1944.

I 1949 blev han ansat hos Sønderjyllands Flyveselskab i Rødekro som pilot og mekaniker, skoleflyvning og rundflyvning, post- og forsyningsflyvninger (altnuligmand/blæksprutte). Om vinteren arbejdede han på Danfoss og om aftenen som instruktør og flyvelærer.

Ingolf Nielsen

Sønderborg Flyveplads

I 1947 købte kommunen Ellegård, deraf navnet Ellegårdvej, på 20 ha (bygninger fjernet 1949), og der anlægges start- og landingsplads med græs. Marken var samtidig udlejet til Duus Stødager til afgræsning.

Flyvepladsen lå for enden af Kærvej, ved begyndelsen af Midtborrevej som gik til Kær. Engang blev en ko ramt af et fly, men overlevede og gav mælk i mange år derefter.

I 1949 fik Ingolf erhvervsflycertifikat. Mads Clausen var allerede på det tidspunkt interesseret i fly. Danfoss købte det første fly i 1958.

Sønderborg Flyveplads ved Ellegård

Sønderjyllands Flyveselskab/Cimber Air

I 1950 købte Ingolf Sønderjyllands Flyveselskab, som senere skulle blive til Cimber Air. Samtidig byggede han et parcelhus – først som flylederhus – senere bliver det familiens bolig. I 1953 og 1958 byggedes hangarer, som stadig ligger der på hjørnet af Ellegårdvej-Kærvej på højre side, når man kommer fra Ulkebøl Dam.

Frem til 1966 var der flyvninger i Vesttyskland, luftfotografering, rundflyvning, bannerflyvning og taxaflvning mellem Sønderborg og København. De havde ingen koncession, derfor blev det kaldt taxaflvning.

I 1966 fik Cimber Air koncession på ruten Sønderborg København, der kom asfaltbane og landingslys.

I 1967 modtog Cimber sit første større fly til dato med plads til 29 passager, som fløj indenrigs og i Tyskland.

Flyveplads blev til Lufthavn

På grund af planer om en ny bro og omfartsvej nord om Sønderborg besluttede Kommunen og Sønderjyllands Amt, at lufthavnen skulle flyttes.

Man købte/eksproprierede i 1968 gården Veesebæk på Nørreemark for kr. 2,1 mio. Gården var afkomstprøvestation og ejedes af Gråsten-Sønderborg Kvægavlsforening. Der blev købt yderligere jord fra to gårde, Bokegegård og Vranglandgård plus 30 små skovparceller kaldet Havskov, som blev ryddet. Det samme areal skov blev plantet et andet sted i Jylland.

Anlægsudgifter til startbaner løb op i kr. 7,1 mio. Cimber Air investerede kr. 2,1 mio. til hangar, terminaler, cafeteria, administration og værksted.

Flyvepladsen var nu blevet til Lufthavnen, der blev taget i brug 27. januar 1969.

Den nye lufthavn

Familien Nielsen flyttede ind i stuehuset på Veesebæk, avlsbygningerne blev ombygget til kontorer og lejligheder. Som tidligere nævnt er familien Nielsen = Sønderborg Lufthavn = Cimber Air.

Ingolf var gift med Mimi. Begge deres sønner blev direktører, Hans Ingolf i 1985 og Jørgen i 1994. De er begge jagerpiloter. Deres datter Lone blev leder af salg og personale. Så de har alle været en aktiv del af lufthavnen og Cimber Air.

Gennem årene blev der fløjet meget i udlandet, Vesttyskland flere ruter i samarbejde med Lufthansa, Saudia Arabien, England i samarbejde med SAS på indenrigsruter. Der blev købt større og større fly, i 1998 en ATR 72-500 med plads til 70 passager.

Ingolf Nielsen døde 30. september 1995.

Cimber Sterlings konkurs

I 2000 afholdtes 50-års jubilæumsreception med 1200 gæster i hangaren. I 2008 købtes navnet Sterling og flytilladelser af konkursboet Sterling Airways og navnet blev ændret til Cimber Sterling, og selskabet gik på børsen. Man leasede flere fly og havde flyvninger til mange destinationer.

Den 3. maj 2012 gik Cimber Sterling konkurs. Konkurrencen var blevet for stor.

Så var der pludselig ingen faste ruteafgange til København. Danish Air Transport (DAT) overtog en kort overgang flyvningen.

Alsie Express blev etableret 22. april 2013. Bitten og Mads Clausens Fond og Air Alsie sørgede for finansieringen og driften. Den 17. juni 2013 startede man med fem daglige returflyvninger til København. Der blev købt to sorte fly.

Virksomheder på Sønderborg Lufthavn

Air Alsie blev grundlagt i 1989 af Jens Østerlund, tidligere ejer af Focon.

Selskabet tilbyder business-flyvninger med jetfly ejet af Danfoss, Grundfos og andre større selskaber.

200 medarbejdere servicerer jetflyene, som udlejes, når ejerne ikke benytter dem.

Skyways Technics beskæftiger sig med flyvedligeholdelse og salg af reservedele. Selskabet har hovedkontor og hangarfaciliteter i Sønderborg Lufthavn og en afdeling i Ungarn. Der er 55 ansatte.

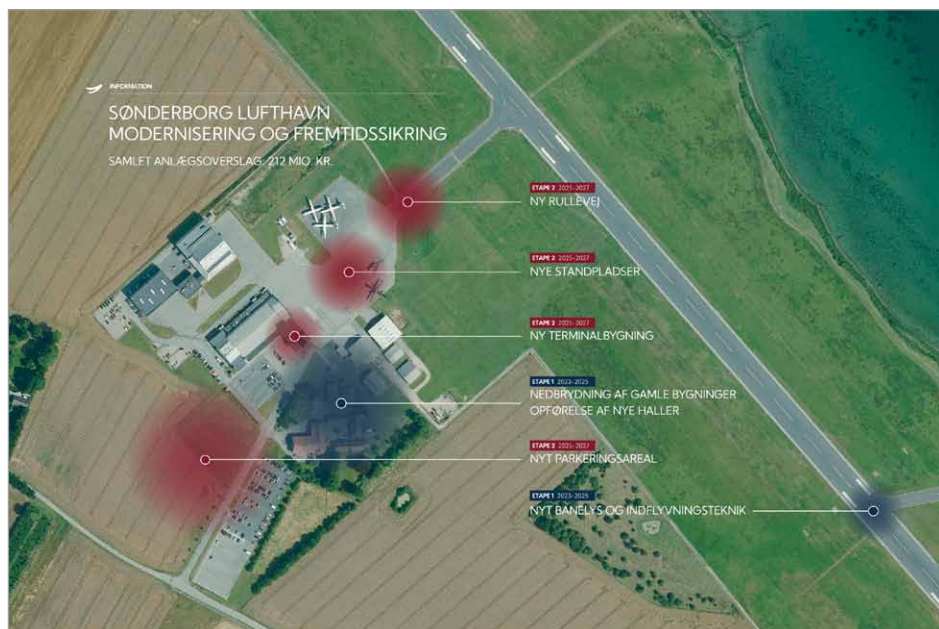
Fremtiden

I 2021 skiftede lufthavnen ejerskab. Der blev oprettet et nyt selskab, som ejes af Bitten og Mads Clausens Fond og Sønderborg Kommune i fællesskab. Fonden er hovedejers.

I 2023 var der omkring 55.000 passagerer gennem terminalen, det forventes tredoblet over tid. Man vil satse endnu mere på charterflyvning. I de senere år har Gislev Rejser, Neubauer, Best Travel og TUI anvendt lufthavnen. Den nye terminalbygning skal være med til gøre lufthavnen endnu mere attraktiv for charterselskaberne.

I 2024 er lufthavnen i gang med en modernisering til kr. 212 mio. Ny terminalbygning, nyt lys og udstyr på landingsbanen. Der er 30 ansatte. Lufthavnen forventer, at projektet er færdigt i 2027.

Poul Hyllegaard Madsen, Ulkebøl

'Masterplan for Sønderborg Lufthavn'

Foto: Sønderborg Lufthavns hjemmeside: sonderborg-lufthavn.dk

Alsisk Honning- og Sirupsfabrik AHOS

Blandt de mange industriforetagender, Sønderborg har huset, er også – som mange måske kan huske – Alsisk Honning- og Sirupsfabrik.

Fabrikken blev grundlagt i 1919 af fabrikanterne Hans Nielsen (kaldet Honning-Nielsen) og Richard Pausch og havde fra starten til huse på Havbogade 100 (nedbrudt i 1928).

Efter Richard Pausch's død i 1924 førte Hans Nielsen firmaet videre alene, og da lokalerne på Havbogade efterhånden var blevet for små, flyttedes firmaet i 1926 til Lille Rådhusgade, der var domicil indtil 1933, hvor Hans Nielsen indrettede en moderne og tidssvarende fabrik på Ahlmannsvej 26. Der havde fabrikken til huse, indtil firmaet nedlagdes i 1960'erne.

I de første to år af fabrikkens virke blev der kun forarbejdet honning og sirup som man fik fra biavlerne på egnen, men allerede i 1921 begyndte man også fremstilling af marmelader, hvortil råvarerne ligeledes blev leveret fra avlere i omegnen.

I den nye fabrik på Ahlmannsvej fremstilledes kunsthonning, bord- og bagesirup samt marmelader til såvel bagerier som til private (der dog måtte købe produkterne hos lokale handlende).

Varerne blev kendt over hele landet, og man oparbejdede endda en eksport til Sverige.

Omsætningen steg støt år efter år, og i højsæsonen beskæftiges ca. 10 medarbejdere.

Artiklen har tidligere været bragt i ArkivNyt

Havbogade 100

Christian X' Bro – Forhistorien

Christian den Tiendes Bro blev indviet 7. oktober 1930 efter en lang forbedelses- og bygningsperiode.

Optoget ved broens indvielse startede på Jyllandssiden

Forhistorien er ikke mindre omfattende og spændende og er på flere måder vævet sammen med Genforeningen i 1920 og salget af Dansk Vestindien. Hvordan det gik til, vil jeg prøve at undersøge gennem at følge tre spor.

Første spor: Politisk

Den danske regering forsøgte at bytte Dansk Vestindien med Nordslesvig efter nederlaget i 1864.

En byttehandel blev på rygtebasis i perioden efter 1864 kædet sammen med en indløsning af § 5. Tyskland sagdes at være interesseret, mens amerikanerne var på vagt på grund af Monroe-doktrinen, som hævdede, at det amerikanske kontinent skulle forblive amerikansk så vidt muligt. Derfor ville en ny tysk koloni i Caribien være en trussel mod USA.

I 1890'erne forhandlede regeringen Estrup hemmeligt med tyske regeringspolitikere, ud fra en forventning om tysk interesse for en flådestation på øerne, men tyskernes interesse svandt efterhånden.

De vedvarende rygter om en byttehandel fik USA til 1902-1903 at fremsende et købstilbud på øerne. Den danske rigsdag afviste tilbuddet.

Andet spor: Lokale overvejelser og planer

Byrådet fremkom med forskellige forslag til at forbedre infrastrukturen.

Der var kommet øget pres på byen for at sørge for bedre muligheder for at komme over og igennem Alssund efter jernbanens oprettelse på Als (1898), i Jylland (1901) og marinestationens indvielse i 1907. Desuden var der klager over betalingen for at benytte pontonbroen.

Trafikken over pontonbroen var taget til bl.a. på grund af oprettelsen af jernbanerne på Als- og Jyllandssiden, hvor varerne skulle bringes over på den anden side over pontonbroen.

Som en del af aftalen om bygningen af marinestationen indgik også en forpligtelse for byen til at lave en større åbningsvinkel for broen ved gennemsejling af de store flådefartøjer. Dette forøgede også presset på broen, da den jo skulle være åben for skibstrafik oftere og i længere perioder med den større åbningsvinkel.

Trafik på pontonbroen

På arkivet har vi breve, som viser, at byens styre i 1910 fik tilbud på bygningen af en tunnel under Alssund. Det skulle være en tunnel med en elevator i hver ende, som man finder det i tunnelen under Elben i Hamborg.

Materialet viser, at man i det mindste fik et overslag over prisen for en sådan tunnel fra firmaet Philipp Holzmann & Cie i Frankfurt am Main efter et besøg af en overingeniør Rheindorff.

I overslaget var der priser på to muligheder, 1. en tunnel med rampe-tilkørsel til 6.200000 Mark og 2. en tunnel med skaktadgang/elevator til 4.550000 Mark.

Overslagspriserne blev videresendt til Skibsartilleriskolen, hvilket sikkert er et udtryk for, at skolen pressede på for en regulering af trafikken på Allsund, både den til lands og den til vands.

På arkivet har vi også materiale, der viser, at bystyret i 1914 undersøgte mulighederne for en højbro med udgangspunkt i Adelbertstrasse/Helgolandsgade.

Begge undersøgelser viser, at der har været et problem for byen, men nok også at en løsning var for stor en opgave for byen og for dyr.

Tredje spor: Økonomisk

Salget af Dansk Vestindien i 1917-1920 blev tænkt som en del af den danske regerings hjælp til at bringe Nordslesvig/Sønderjylland på højde med det øvrige Danmark, økonomisk og infrastrukturmæssigt.

Som en del af dette arbejde fungerede Den sønderjyske Jernbaneankommission i betænkning afgivet 29. november 1922. Heri blev det foreslået, at DSB skulle anlægge en kombineret vej- og jernbanebro over Allsund, så den normalsporede statsbane kunne føres helt frem til Sønderborg by.

I overvejelser forud var indgået tre forskellige muligheder: Enten en højbro, en færgeforbindelse eller en lavbro.

En højbro skulle anlægges længere nord på i byen (ved Helgolandsgade) og på Sundeved nord for banegården. Højbroen blev afvist som for dyr og ville føre jernbanen for langt fra byens centrum.

Færgeforbindelsen tilfredsstillede ingen.

Lavbroen krævede en ny vejføring på Allsiden og førte toget op gennem Jernbanegade og forretningslivet som ønsket af byen.

Desuden skulle der anlægges havnespor på begge sider af broen.

Linjeføringen over broen var også tænkt i et længere perspektiv, nemlig en videreførelse af banen til Mommarmark ved en udskiftning af den smalsporede bane.

Udgifterne til den nye bro var med prisniveau oktober 1922 forudsat at blive på 2,1 mio. kr. for selve broen, ca. 600.000 kr. for arbejdet med tilsluttende veje, 300.000 kr. anslået til ekspropriation, i alt ca. 3 mio. kr.

Broanlæg + ekspropriation kom til at koste 2,85 mio. kr. Omregnet til 2020-priser ville det svare til godt 65 mio. kr.

Fordelingen af udgifterne var aftalt til 40% til by og amt og 60% til staten.

Og så tilbage til Vestindien. De Vestindiske Øer blev solgt til USA i 1917. Den endelige salgspris landede på 25 mio. dollars/ca. 153 mio. kr.

Når den danske stats udgifter på finansloven 1919/20 var 286,5 mio. kr. får man et godt indtryk af, hvor mange penge salget gav. Og det var fra mange sider lovet, at pengene skulle være en hjælp til at forbedre Sønderjyllands infrastruktur.

Knud Erik Sørensen, Sønderborg

Det første tog på broen

Materiale

Ud over arkivalier og billeder fra Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg er benyttet to bøger:

- Klaus T. Petersen: En dansk-tysk byttehandel: Nordslesvig for De Vestindiske øer (i Sønderjylland-Schleswig Kolonial. Kolonialismens kulturelle arv i regionen mellem Kongeåen og Ejderen. Red. Marco L. Petersen (Syddansk Universitetsforlag 2018), side 197-214.
- Niels Jensen: Hjælpen til Sønderjylland. Statens og privates ekstraordinære investeringer i Sønderjyllands infrastruktur 1920-1940 (Frydenlund 2023), side 64-76.

Brev fra Sønderjylland 1961

Personregistrene igen i søgelyset

Det er sivet ud i en del af dagspressen, at sognepræsten i Nordborg flække gennem sit lokale kirkeblad ved en offentlig henvendelse til bl.a. kirkeministeren har ført et velrettet hug mod den forvirrende sønderjyske personregisterordning, som pålægger den jævne mand og kvinde hernede et såre besværligt arbejde med altid at have to attester klar, nemlig fødselsattest og præstens dåbsattest. Den første skal man have, den sidste vil man – ifølge noksom bekendt folkekirkelig dåbspraksis – ikke undvære.

Følgende er tænkt som et håndslag til sognepræsten i Nordborg og et kald til landets øvrighed om at ordne disse ting for os.

Når man som præst har oplevet forholdene i “det gamle land”, hvor præsten er personregisterfører, og forholdene hernede i Sønderjylland, undres man gang på gang over, at det stykke genforeningsarbejde ikke er fuldført endnu.

Her skal ikke tages politiske bi-hensyn. Det har denne lille sag tidligere lidt under. Det må vi med vort folkekirkelige syn være kommet ud over.

Her er ej heller tale om at diskvalificere, endsige i nogen måde at bedømme eller betvivle de sønderjyske personregisterføreres evner og dygtighed. De vel stort set deres arbejde lige så godt og ret som personregisterførerne, alias præster og kordegne, i det øvrige land.

Her er tale om at forenkle tingene for jævnefolk, og her er tale om, at vi i Sønderjylland venter på at blive genforenet med Danmark! Over 41 år er gået! Det er på tide, at landets myndigheder ordner den sag.

Folk som kommer nordfra og bosætter sig hernede kan slet ikke finde rede på tingene, hvilket meget nemt er at forstå, når sønderjyderne selv ofte har besvær dermed.

Et par eksempler

En ung sjællænder, som i nattens løb er blevet fader til en ny verdensborger, cykler glad op til præsten for på hjemlig vis at delagtiggøre ham i hjemmets glæde. Præsten ønsker hovedrystende ham tillykke, byder manden til sæde og forklarer ham: “Se hernede skal man nu osv.” Så følger den sædvanlige lektie om, hvor, hvorledes og hvornår personregisterføreren, (sognefogeden, sognerådsformanden eller kommunesekretæren eller hvem der nu har hvervet) er at træffe. Man kunne såmænd have lektien på bånd. Den unge sjællænder glemmer sin faderlige lykke og føler sig i et fremmed land!

Det være i parentes bemærket, at på Als og de sønderjyske købstæder sker der i disse år en enorm befolkningstilvækst fra alle vegne af landet.

Et ungt sønderjysk par vil giftes, og de tager pænt deres dåbsattester med til sognefogeden for at få skrevet papirer. De vil jo vies af præsten, og dåbsattesten havde de jo med sidst, da de skulle konfirmeres hos præsten. Så må det vel også være denne gang. Men ak! De må om igen. Her skal også fødselsattest til.

Eller man tænkte blot på, hvor mange uoverensstemmelser der findes hernede mellem det der står på fødselsattesten og det der står på dåbsattesten. Ganske vist er fødselsattesten det juridiske dokument.

Men det er vel lidt dristigt sådan at erklære, at den altid har ret. Det modsatte sker nok også, hvor meget det end juridisk er fastslået, at det ikke kan ske. Fødselsattesten har jo ret, selv om den har uret! Det er van-skeligt at se logikken.

At der også findes rent kirkelige argumenter at føre i marken mod den sønderjyske ordning er meget vigtigt i hvert fald for kirkens folk. Det er jo nu godt for en præst at snakke med de folk i sognet, som ikke vil have deres børn døbt. Det giver den danske ordning naturlig anledning til, medens vi hernede er temmelig kraftigt afskåret fra den samtale med sekterere [*tilhængere af sekter*] og moderne hedninger, som dog spiller en rolle for kirken, og måske også for disse folk selv.

Når hertil lægges, at vi i dette land er overadministrerede indtil det utrolige, være det da lagt hen til overvejelse hos de kompetente myndigheder, kirkeministeren og hvem andre, der nu har et ord at sige i den sag, om vi ikke snart i Sønderjylland må få indført den danske form for personregistre, nemlig præst og kordegn. Vi synes det er på tide.

Og så er det i øvrigt også den billigste ordning, hvilket vel stadig må spille en rolle, når samfundsspørgsmål ordnes. Endelig være det for en sikkerheds skyld tilføjes, at her slet ikke skal dyrkes nogen gejstlig æressyge [*forfængelighed*] eller magtbrynde. Der er blot tale om retfærdighed og praktisk reform af en vigtig samfundsfunction.

Jens Iversen

The image shows two overlapping forms from the Danish church registry. The top form is titled 'Fødselsattest' (Birth Certificate) and includes fields for 'Slægtsnavn' (Surname), 'Fornavn' (First name), 'Fødestedet' (Place of birth), 'Tiden for fødslen' (Time of birth), 'Faderens eller adoptivfaderens fulde navn og stilling' (Full name and position of father or adoptive father), and 'Moderens eller adoptivmoders fulde navn' (Full name of mother or adoptive mother). The bottom form is titled 'DÅBSATTEST' (Baptism Certificate) and includes fields for 'Familienavn' (Family name), 'Fornavn' (First name), 'Fødested, sogn, herred og amt' (Place of birth, parish, county, and province), 'Fødsels- og -dag' (Date of birth), and 'Kirken, hvori barnet er døbt eller fremstillet efter hjemmetid' (Church where the child was baptized or presented after home time). Both forms have a 'Ministerialbog fol. nr.' (Ministerial book folio number) and a 'ark. nr.' (Archive number) at the top right.

Sønderborg Ladegård

... et tidsbillede fra omkring 1930

Hertug Hans den Yngre fratog Sønderborg dens bymark og siges at have oprettet Sønderborg Ladegård omkring 1620.

Den store Sønderborg Ladegård er således en gammel hertugelig gård, der i 1848 overgik til den danske stats eje. Omkring 1860 købtes den af Sønderborg by, som en snes år senere bortforpagtede gården, hvorefter de drev den for egen regning. Ladegården og dens jorder lå klos op ad byen, så det var naturligt, at byen skulle udvide sig til denne side. Gården måtte således afgive afkald på jord til bebyggelse og andre formål.

Ladegårdens folkehold med inspektør K. Holm i midten. Bemærk den lille traktor yderst til højre

Ladegården havde et jordtilliggende på 225 ha. Jorden var samlet og begrænset af byen og Sønderskoven i vest og øst og af Søndre Landevej og Sønderborg Bugt i nord og syd. Bortset fra det lavere parti ned mod vandet, var det et godt stykke samlet landbrugsjord. Der blev dyrket forskellige afgrøder, som blandt andet bestod af runkel (kålrabi), roefrø og man lavede også forsøg med op til 17 forskellige hvedesorter, men også byg og havre.

Bygningerne til ladegården lå og ligger ret planløst over et større areal. På gårdspladsen kunne man blive mødt af en flok kalkuner og et kuld gæs. Disse fugle var med til at fuldstændiggøre billedet af den store gård.

For at tilfredsstille de krav, smågrise stiller, blev der i 1931 bygget en ny sostald. Der blev holdt 40 grisesøer, og den nye stald fungerede som fødselsstiftelse, hvor nogle stier var indrettet som specielle farestier med klemmerækker langs væggene. Andre stier var beregnet til søer med større

grise. Når de nåede skelsår og alder blev de overført til en særlig poltestald, hvorefter de blev flyttet til fedesvinenes rækker.

Kvægbesætningen bestod i 1930 af den røde danske malkerace, hvoraf man havde 140 malkekøer samt tilsvarende opdræt af ungkreaturer. Den store besætning stod med en gennemsnitsydelse. Man havde seks malkekoner til hjælp, hvoraf en altid havde fri. Det blev malket tre gange om dagen, og om morgenen begyndte man allerede klokken tre.

Den daværende inspektør K. Holm, der have været på Ladegården siden genforeningen, var indstillet på at aflønne i forhold til udbytte, og dette blev ikke kun i kostalden lagt til grund for lønnens størrelse. Dette kunne gennemføres overfor svinepasseren, hvor der blev givet en præmie for hver levende gris, der blev afregnet i første klasse. Havde soen et stort kuld vægtige grise ved fravænningsen, betød dette et lille tillæg til lønnen.

På ladegården kom man allerede omkring 1930 til en beslutning om, hvilken trækraft der var mest effektiv og økonomisk. Resultatet var, at traktoren blev betragtet som næsten uundværlig, idet dens fordel var, at den kunne udføre markarbejdet med hurtige, gode resultater til rette tid.

Ladegårdens malkepiger og staldkarle

I 1947 omkom Ladegårdens meget dygtige inspektør K. Holm ved en tragisk togulykke på togovergangen på Ringgaden, hvor toget til Mørmøllekøge kørte ind i hans bil, der blev totalskadet.

Frem til 1950'erne blev Sønderborg Ladegårds jorder efterhånden udstykket til byggegrunde, for at byen kunne udvides.

Hovedbygningen blev nedrevet 1970, hvorefter kommunen benyttede de øvrige bygninger som materialegård indtil 2024, hvor materialegården flyttede til nye omgivelser, og Ladegården blev sat til salg.

Jens Dall, Sønderborg

Donation fra VELUX FONDEN

I efteråret 2023 søgte og fik Sønderborg Kommunes Lokalhistoriske Arkivsamvirke (SKLA) en stor donation fra VELUX FONDEN. Donationen indeholdt udstyr til scanning af dias og negativer: Noritsu LS-1100 dias- og negativscanner, en stationær pc, skærm, tastatur og mus.

Efterfølgende nedsatte SKLA's repræsentantskab en gruppe, som fik til opgave *"at udarbejde en grundig og fyldestgørende manual, så scanneren kan anvendes ens af de udpegede supervisere fra hver af de tre arkiver, hvor det er planlagt, at scanneren skal stå."*

Det blev vedtaget, at scannerudstyret vil være placeret i et nærmere fastsat tidsrum i arkiverne i hhv. Nordborg, Sønderborg og Gråsten. Da det var et krav fra VELUX FONDEN, at andre lokalhistoriske arkivsamvirker skulle have mulighed for at bruge udstyret, er samvirkerne i Haderslev, Aabenraa og Tønder inviteret til at scanne på den lokation, de måtte ønske.

Da scanneren var leveret, var arbejdsgruppen på besøg på Odense Stadsarkiv, hvor man har en tilsvarende scanner for at se, hvordan udstyret betjenes. Derefter var scanneren klar til at blive sat i gang. Den første periode var udstyret placeret i Nordborg Lokalhistoriske Arkiv, hvor man kom godt i gang med at få scannet en del negativer.

Efterfølgende vil udstyret være placeret i Sønderborg Kaserne frem til 31. januar 2025, hvor medarbejdere allerede har fået scannet mange fine, gamle negativer, som vil kunne ses på arkiv.dk senere.

Solvejg Mathiesen Ravn, Ulkebøl

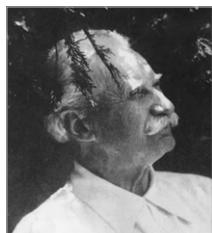
*Per Kammersgaard fra
Sønderborg Lokalhistoriske Arkiv
i gang med at scanne*

Foredrag til generalforsamlingen

Se indkaldelse side side 24.

Jens Jensen – bondesøn fra Dybbøl/landskabsarkitekt i USA

Lilly Laursen fra Lokalhistorisk Arkiv i Sønderborg fortæller om en af USA's store landskabsarkitekter.

Jens Jensen fra gården Dybbøl Sned valgte landmandslivet fra, forlod hjemstavnen i 1884 og blev kendt for at få sat naturen på dagsordenen i bl.a. storbyen Chicago – hvor mange parker og anlæg stammer fra hans tegnebræt.

Han havde en grundlæggende tro på sammenhængen mellem naturen og det gode liv og var på den måde en pionér for vore dages tanker om grønne og bæredygtige byer og parker som mentale og sociale åndehuller.

Nyt telefonnummer

Foreningens bestyrelse har besluttet at anskaffe en mobiltelefon, som kan tages med overalt i arkivernes lokaler i Sønderborg Kaserne, så man kan modtage opkald, selv om man ikke sidder på kontoret. Dette har medført, at arkiverne har fået et nyt telefonnummer.

Fremover kan man kontakte arkiverne i åbningstiden på nummer

5029 9079

Det vil dog stadig være muligt at ringe på det gamle nummer i de første måneder i 2025.

Bestyrelsen for Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Indkaldelse til ordinær generalforsamling

Tirsdag 11. marts 2025 kl. 19.00

på Sønderborg Kaserne, Gerlachsgade 5B, 2. sal (lokale 223)

Dagsorden i henhold til vedtægterne:

- 1) Valg af dirigent
- 2) Valg af tre stemmetællere
- 3) Formandens beretning for det forløbne år
- 4) Kassereren fremlægger det reviderede regnskab til godkendelse
- 5) Forelæggelse af budget for det kommende år
- 6) Fastsættelse af kontingent for næstkommende kalenderår (2026)
- 7) Behandling af indkomne forslag (skal være formanden i hænde senest 14 dage før generalforsamlingen)
- 8) Valg af bestyrelsesmedlemmer i henhold til vedtægternes §4:
 - a) Valg af to bestyrelsesmedlemmer – nuværende Hans Helmuth Jørgensen, Poul Madsen
 - b) Valg af suppleant – nuværende Herluf Chr. Jensen
 - c) Valg af to revisorer – nuværende Jens Nielsen og Svend Erik Tychsen
 - d) Valg af revisorsuppleant – nuværende Anders Skovgaard Schmidt
- 9) Eventuelt

Efter generalforsamlingen er der kaffebord (tilmelding nødvendig) efterfulgt af foredraget:

Jens Jensen – bondesøn fra Dybbøl/landskabsarkitekt i USA

Se beskrivelse af foredraget på side 23.

Tilmelding til generalforsamlingen kan ske på mail:

lokalhistorisk6400@gmail.com eller telefon 5029 9079/7443 2710

i arkivernes åbningstid *senest 3. marts 2025*.

Deltagelse inkl. kaffebord koster 50 kr.

Venlig hilsen

Bestyrelsen/Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg